

Anna Paterek*

PRAWA CZŁOWIEKA W NIEMIECKIEJ POLITYCE ROZWOJOWEJ

HUMAN RIGHTS IN GERMAN DEVELOPMENT POLICY

Abstract

This paper describes the principles and characteristics of the human rights-based approach (HRBA) in German development cooperation. In 2011 the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ) adopted a binding Human Rights Strategy, which reaffirmed human rights as one of the guiding principles in all sectors and priority areas of German development policy such as education, health care or agricultural development. The paper briefly presents how human rights can be protected through political dialogue with partner countries and the use of conditionality when providing German budget support. It presents the key issues of implementing human rights in German development cooperation policy.

Key words: ODA, development cooperation, Germany, BMZ, human rights, budget support

Wstęp

Niemcy są jednym z największych inwestorów międzynarodowej polityki rozwojowej. W 2017 r. uplasowały się po Stanach Zjednoczonych (35,3 mld USD) na drugim miejscu (24,7 mld USD) wśród członków Komitetu Pomocy Rozwojowej Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. Development Assistance Committee, Organization for Economic Cooperation and Development – DAC OECD pod względem wielkości przekazywanej oficjalnej pomocy rozwojowej (ODA). Ukierunkowanie wsparcia rozwojowego na problematykę praw człowieka, w szczególności równouprawnienia i wzmocnienia inkluzji społecznej, przenika wszystkie obszary niemieckiej polityki w państwach-beneficjentach pomocy. Przykładem jest uruchomiony przez Federalne Ministerstwo Współpracy

---

* Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, ul. Gustawa Herlinga-Grudzińskiego 1, 30-705 Kraków, adres e-mail: anpaterek@gazeta.pl, ORCID ID: 0000-0002-5777-9129

Gospodarczej i Rozwoju (BMZ) plan działania „Włączenie osób niepełnosprawnych” realizowany w latach 2013–2017, zapoczątkowana w 2014 r. koncepcja „równouprawnienia płci” czy zaangażowanie rządu federalnego na rzecz praw osób starszych. Niemcy są stroną najważniejszych traktatów ONZ w zakresie praw człowieka, co znajduje odzwierciedlenie w porozumieniach zawieranych z krajami partnerskimi niemieckiej współpracy rozwojowej, stanowiąc jedno z kryteriów dla jej realizacji. Celem artykułu jest analiza zarówno założeń, jak i zaangażowania niemieckiej polityki rozwojowej na rzecz ochrony praw i podstawowych wolności człowieka w krajach Trzeciego Świata. Kompleksowość problematyki pozwala na ukazanie jedynie niektórych jej aspektów na podstawie przyjętych dwóch tez badawczych: 1) prawa człowieka jako podstawa i cel zrównoważonego rozwoju wyznaczają ramy dla niemieckich strategii i projektów we współpracy rozwojowej, 2) jednocześnie będąc jednym z głównych kryteriów wsparcia, stają się zasadniczym elementem konfliktu wartości i interesów donatora pomocy.

Miejsce praw człowieka w założeniach niemieckiej współpracy na rzecz rozwoju

Respektowanie zróżnicowanych społecznych, politycznych i kulturalnych praw człowieka uważa się za immanentny czynnik warunkujący rozwój (Schmidt 2013). W zjednoczonych Niemczech prawa człowieka i demokracja należą do podstawowych wyznaczników niemieckiej polityki zagranicznej, zakorzenionych w ustawie zasadniczej i wynikających z przyjętych zobowiązań międzynarodowych, m.in. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (Böckenförde, Leininger 2012). Prawa człowieka to podstawa polityki Federalnego Ministerstwa Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (BMZ), co więcej, „niemiecka polityka rozwojowa jest polityką praw człowieka” (BMZ). Jej instrumentarium poszanowania, ochrony i respektowania praw człowieka sięga od politycznego dialogu i zasady „warunkowości” pomocy dla krajów partnerskich do wspierania budowy zdolności (*capacity building*) czy pomocy instytucjonalnej.

W maju 2011 r. Federalne Ministerstwo Współpracy Gospodarczej i Rozwoju przyjęło koncepcję praw człowieka nawiązującą do rządowych planów działania z lat 2004–2011, włączając je tym samym do niemieckiej polityki rozwojowej (BMZ 2011). Całokształt współpracy na rzecz rozwoju rządu federalnego podporządkowany został przestrzeganiu standardów ochrony praw człowieka. Prawa człowieka stały się wiążącym, „głównym kryterium” współpracy z państwami partnerskimi.

W myśl koncepcji z 2011 r. niemieckie zaangażowanie rozwojowe wspiera brak dyskryminacji i równość szans, partycypację, upelnomocnienie (*empowerment*), transparentę i odpowiedzialność. Jednocześnie wdraża plany działania w zakresie praw człowieka rządu federalnego dla polityki rozwojowej. W 2013 r. przyjęte zostały „Wytyczne przestrzegania standardów i zasad praw człowieka, włącznie z *gender* przy kształtowaniu propozycji programowych państwowej technicznej i finansowej współpracy rozwojowej”, w których na 33 stronach zawarto instrukcje dotyczące zobowiązań kontroli działań w zakresie wpływu na prawa człowieka i związanych z tym zagrożeń (BMZ 2013). Chodzi tu o tzw. agencje wykonawcze, na które BMZ deleguje jako zleceniodawca określone zadania, m.in. Niemieckie Towarzystwo Współpracy Międzynarodowej (*Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit*, GIZ), niemiecki państwowy Bank Odbudowy i Rozwoju (KfW). Ponadto, przy GIZ i KfW funkcjonują już mechanizmy skargi w zakresie wykonywania praw i wolności człowieka (AA 2016: 123–124).

Prawa człowieka od tej pory stały się obowiązującym kryterium współpracy z krajami partnerskimi i podstawową zasadą niemieckiej polityki rozwojowej (BMZ 2011: 3). Przesądzą o celach, programach i sposobie działania we współpracy z krajami partnerskimi i na płaszczyźnie międzynarodowej. Prawa człowieka są uniwersalną podstawą dla życia w godności, równouprawnieniu i wolności, dotyczą równo wszystkich ludzi i zabezpieczają „wolność od strachu i ubóstwa”, jak stanowi Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r. „Prawa człowieka zapewniają wolność wyboru stylu życia, kultury i religii, jak i udziału w życiu gospodarczym i społecznym. Tym samym [...] tworzą dach dla polityki rozwojowej, pod którym strategicznie wspierane są prawa kobiet, młodych ludzi, osób z niepełnosprawnością, ludności rdzennej i innych dyskryminowanych grup. Tylko w ten sposób polityka rozwojowa może przyczynić się do zrównoważonego rozwoju” (BMZ 2011: 3). Strategia BMZ opiera się zarówno na wspieraniu/promowaniu specyficznych działań w zakresie praw człowieka, jak również ich zintegrowaniu we wszystkich sektorach i najważniejszych punktach współpracy rozwojowej (tzw. podwójne podejście). Dokument wyznacza obowiązujące ramy dla kształtowania regionalnych, krajowych i bilateralnych strategii współpracy rozwojowej. Określa miejsce niemieckiej polityki rozwojowej w dyskursie międzynarodowym i wypracowywaniu zasad multilateralnej współpracy. Realizacja zobowiązań w zakresie praw człowieka zarówno przez Niemcy, jak i kraje partnerskie ma się przyczyniać do redukcji ubóstwa i zrównoważonego rozwoju. Wypracowywane przez BMZ strategie w zakresie dostępu do wody,

zabezpieczenia społecznego czy ekologicznej gospodarki rynkowej uwzględniają podejście do praw człowieka. W kontekście rozwojowym za szczególnie ważne przyczyny łamania praw człowieka uznano: deficyty w obszarze praworządności, niedostateczne struktury demokratyczne, konflikty zbrojne, ograniczone możliwości politycznej partycypacji, korupcję, niedostateczne struktury prawne, ograniczenia wolności poglądów i sumienia, słabość państwowych instytucji, a także globalne tendencje, które często determinują ochronę i respektowanie praw człowieka. Sytuację zaostrzają nowe wyzwania: konflikty zbrojne, zmiany klimatu, globalizacja gospodarki i relacji finansowych, niszczenie zasobów naturalnych i kryzysy żywnościowe, które pozbawiają ludzi podstaw do życia i tym samym ograniczają urzeczywistnienie praw człowieka.

Dotychczasowa niemiecka bilateralna współpraca rozwojowa opiera się na wiążącym obie strony zobowiązaniu aktywnego zaangażowania w realizację praw człowieka. Działania mają na celu wzmocnienie praw poszkodowanych grup społecznych (kobiety, dzieci, ludność rdzenna) bądź wspieranie krajowych i regionalnych instytucji chroniących prawa człowieka i gwarantujących je. Przykładem tych ostatnich był m.in. program umacniania zdolności Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów realizowany w latach 2007–2013 przez GIZ na zlecenie BMZ, opiewający na kwotę 4 mln euro. Obok działań właściwych dla wzmocnienia praw człowieka coraz więcej programów krajowych i sektorowych (w obszarze edukacji, służby zdrowia, wody) jest na nie ukierunkowanych. Pozwala to na objęcie pomocą grup marginalizowanych, niepełnosprawnych, mniejszości etnicznych, osób żyjących w skrajnym ubóstwie. Zapewnieniu dostępu wody pitnej dla Kenii towarzyszyły starania o objęcie programem najbardziej potrzebujących jej mieszkańców.

Zgodnie z koncepcją współpracy włączenie praw człowieka w realizację takich polityk, jak handlowa, rolna, rybołówstwa, bezpieczeństwa, surowcowa, migracyjna czy integracyjna, wciąż jest trudne w przypadku, gdy koliduje ona z interesami i celami politycznymi.

W krajach partnerskich Niemcy wspierają podmioty na wszystkich poziomach administracyjnych przy tworzeniu niezbędnych uwarunkowań bądź w konkretnej sektorowej aktywności. Nacisk położony jest na wzmocnienie orientacji na prawa człowieka w priorytetowych sektorach społecznych (woda, służba zdrowia, edukacja, rolnictwo, prawa nieletnich), jak i przedsięwzięcia służące zapewnieniu godziwych warunków bytowych. Wspierane są organizacje zaangażowane w walkę z uprzedzeniami i dyskryminacją wobec osób LSBT¹ i występujące przeciw ich

---

¹ Skrót oznaczający lesbijki, gejów, osoby biseksualne, transpłciowe i interplciowe (*Lesben, Schwule, Bisexuelle, Transsexuelle, Transgender und Intersexuelle*).

kryminalizacji. Wzmacniane są struktury samopomocy dla osób niepełnosprawnych. W odniesieniu do kobiet w centrum niemieckiego zainteresowania znajdują się m.in.: upodmiotowienie gospodarcze kobiet, ochrona w konfliktach zbrojnych, wzmocnienie ich roli jako „aktorów pokojowych” w zaangażowaniu konfliktowym i procesach pokojowych, wyzwania wynikające ze specyfiki płci oraz zmian klimatu, jak również zdrowie seksualne i prawa z tym związane, włącznie ze skutecznym zwalczaniem okaleczania żeńskich narządów płciowych. Mając na uwadze rosnące znaczenie integracji regionalnej, niemiecka polityka rozwojowa wspiera regionalne systemy praw człowieka, komplementarne do międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Nacisk położony jest na dalszy rozwój standardów w tym zakresie w Afryce i powszechny dostęp do jurysdykcji Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów.

Niemieckie zaangażowanie rozwojowe na rzecz poszanowania praw człowieka przebiega na wielu poziomach:

- globalnym, za pośrednictwem międzynarodowych i regionalnych mechanizmów służących prawom człowieka w ramach Systemu Narodów Zjednoczonych, UE i międzynarodowych instytucji finansowych (Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, regionalne banki rozwojowe). Wyrazem tej aktywności jest m.in. udział Niemiec w ustanowionym w 2009 r. Nordic Trust Fund – programie mającym na celu kształcenie i szkolenie personelu BS w zakresie praw człowieka, czy przy OECD-DAC. W ramach UE Niemcy angażują się na rzecz lepszego wdrożenia wytycznych Rady UE praw człowieka, a także wspierają dalsze wprowadzanie ukierunkowanej na prawa człowieka współpracy rozwojowej UE, m.in. aktywność Europejskiego Instrumentu na rzecz Demokracji i Praw Człowieka (EIDHR). Podobnie jak na płaszczyźnie federalnej Niemcy opowiadają się za uzależnieniem wsparcia budżetowego UE od wypełniania, włącznie z poszanowaniem praw człowieka przez beneficjentów unijnej pomocy rozwojowej, ich ujednoczeniem w całej UE i ustanowieniem praw człowieka jako integralnej części dialogu politycznego UE w kontekście pomocy budżetowej;
- we współpracy z krajami partnerskimi, jako nieodłączny element dialogu politycznego z władzami, jak i realizowanych projektów i programów rozwojowych;
- w gospodarce, poprzez wsparcie odpowiedzialnej przedsiębiorczości, która respektuje, przestrzega i chroni prawa człowieka;
- na poziomie federalnym, poprzez aktywność publiczną mającą na celu wyczerpanie opinii społecznej na kwestie ochrony praw czło-

wieka, a także wsparcie powstałego w 2000 r. Niemieckiego Instytutu Praw Człowieka (BMZ).

Ważne miejsce w rozwojowej koncepcji praw człowieka odgrywa wsparcie inkluzyjnego rozwoju grup i jednostek szczególnie narażonych na dyskryminację i wyłączenie w życiu społecznym. Chodzi tu przede wszystkim o osoby żyjące w skrajnej biedzie, kobiety, ludność autochtoniczną, mniejszości religijne lub etniczne, osoby niepełnosprawne, mniejszości seksualne, a także ludzi młodych, którzy w wielu społeczeństwach są marginalizowani i nie mają możliwości partycypacji. Niemiecka współpraca rozwojowa podkreśla istotę uwzględnienia lokalnych uwarunkowań i specyfiki kulturowej i zastosowanie „kulturowej wrażliwości” w zwalczaniu dyskryminacji, inaczej niż w przypadku ukierunkowanej na grupę docelową współpracy rozwojowej, która opiera się na tożsamościach grupowych, prawach człowieka koncentrujących się na społecznych barierach, które wykluczają równoprawne zaangażowanie. Współpraca rozwojowa w tym obszarze wymaga świadomego eliminowania barier dostępu i urzeczywistniania praw dyskryminowanych oraz poszkodowanych podmiotów; należą tu więc:

- równouprawnienie płci jako fundamentalne prawo człowieka i klucz zrównoważonego rozwoju;
- prawa młodych osób, które obejmują 70% ludności krajów rozwijających się i od których zależy przyszły polityczny i społeczny rozwój kraju;
- ochrona grup autochtonicznych, która pozostaje wyzwaniem obecnych czasów; grupy te są marginalizowane, wykluczane, co niesie za sobą potencjał konfliktowy z konsekwencjami dla politycznej stabilizacji;
- osoby niepełnosprawne, które przez dłuższy czas nie były uwzględniane w polityce rozwojowej lub były redukowane do swoich medycznych potrzeb. Ukształtował się wówczas społeczny model niepełnosprawności; włączano do niego bariery światopoglądowe i środowiskowe;
- orientacja homoseksualna bądź tożsamość seksualna (LSBTI), która nie odpowiada normom większości i w wielu społeczeństwach stanowi tabu (BMZ 2011: 18–20).

Koncepcja BMZ z 2011 r. zapowiedziała również dalszy rozwój instrumentów współpracy rozwojowej, do których (BMZ 2011: 20–22) zaliczono m.in.:

- dialog polityczny z krajami partnerskimi: na podstawie katalogu kryteriów corocznie BMZ ocenia sytuację rządów i praw człowieka w kraju partnerskim, m.in. biorąc pod uwagę informacje doty-

czące systemu praw człowieka NZ. Wyniki ewaluacji są podstawą dla sposobu i kreowania współpracy rozwojowej, powinny być uwzględniane przy planowaniu i realizacji programów i projektów. Tym samym są wiążącym ukierunkowaniem na kwestie praw człowieka;

- analizy konfliktów opracowane pod względem poszanowania praw człowieka (*Peace and Conflict Assessments*). Pozwalają one na pogłębiony obraz strukturalnych przyczyn konfliktów, do których często należą dyskryminacja i łamanie praw człowieka. Wyniki uwzględniają wszystkie prawa człowieka, które tym samym są włączane w koncepcje strategii prewencyjnych i projektów;
- wsparcie budżetowe krajowego systemu finansów publicznych beneficjenta pomocy. Jej zastosowanie i zarazem skuteczność determinuje w tym przypadku niezbędny poziom praworządności, stabilność instytucjonalna i makroekonomiczna, transparentny publiczny system finansowy. Kwestia praw człowieka jest przedmiotem dialogu politycznego z krajem partnerskim. Poważne łamanie praw człowieka prowadzi do redukcji bądź odjęcia pomocy budżetowej do czasu poprawy sytuacji. Niemniej w dalszym ciągu mogą być wykorzystywane środki przekazywane w ramach pomocy programowej, co pozwala na wyeliminowanie negatywnych konsekwencji wstrzymania wsparcia budżetowego dla ludności;
- promowanie rozwoju silnego społeczeństwa obywatelskiego;
- forsowanie mechanizmów praworządności gwarantujących przestrzeganie praw człowieka.

Koncepcję praw człowieka z 2011 r. uzupełniają liczne dokumenty i strategie dotyczące praw poszkodowanych grup i jednostek. Opublikowana w lutym 2016 r. strategia „Religie jako partner we współpracy rozwojowej” uznaje poszanowanie praw człowieka za kluczowe kryterium kooperacji z podmiotami religijnymi (BMZ 2016). W 2014 r. BMZ przyjęło ponadsektorowy dokument strategiczny „Równouprawnienie płci w niemieckiej polityce rozwojowej” (BMZ 2014), uzupełniony w 2016 r. o rozwojowy plan działania w zakresie równouprawnienia płci na lata 2016–2020 (BMZ 2016a) i coroczne plany dotyczące jego realizacji (BMZ 2018). Koncepcja równouprawnienia jest wiążącą przesłanką dla kształtowania niemieckiej współpracy rozwojowej przez BMZ. Priorytetem dla rządu federalnego jest poprawa ochrony kobiet i dziewcząt w sytuacjach uchodźstwa oraz zaangażowanie kobiet w procesy budowania pokoju² (AA 2016: 121–122). W 2017 r.

² Mali, Sudan Południowy.

BMZ przyjęło plan działań „Agents of Change” (Sprawcy zmian) określający miejsce praw dzieci i młodzieży w niemieckiej polityce rozwojowej (BMZ 2017)³.

Prawa człowieka w dialogu i praktyce niemieckiej współpracy rozwojowej

Reasumując powyższe rozważania, niemieckie zaangażowanie na rzecz praw człowieka w ramach współpracy rozwojowej podporządkowane zostało następującym strategiom (BMZ):

- spójność polityk: opiera się na założeniu, że tylko poszanowanie praw człowieka na obu płaszczyznach – krajowej i międzynarodowej, obejmujące wszystkie resorty – politykę rolną, handlową, ochronę środowiska, edukację itd. może prowadzić do zrównoważonego rozwoju. W związku z tym Niemcy wspierają mocniejsze zorientowanie na prawa człowieka w zakresie programów rozwojowych dla poszczególnych sektorów. Jednocześnie niemiecka, europejska i międzynarodowa polityka rozwojowa musi odpowiadać na potrzeby krajów rozwijających się. Szczególnie dotyczy to polityki gospodarczej, handlowej, rolnej, rybołówstwa, bezpieczeństwa i migracyjnej, a także rozwojowej;
- wzmocnienie i zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego: niemiecka współpraca rozwojowa m.in. aktywnie wspiera proces kształtowania praw człowieka i działania informacyjne oraz lobbyistyczne służące rozpowszechnianiu standardów i zasad w zakresie ochrony praw człowieka;
- przejrzystość i odpowiedzialność: niemiecka polityka rozwojowa wspiera budowę i rozbudowę praworządnych instytucji. Na poziomie państwa są to parlamenty, organy wymiaru sprawiedliwości, administracja samorządowa i organy kontroli. Na poziomie społeczeństwa obywatelskiego to organizacje pozarządowe, obrońcy praw człowieka, krajowe instytucje ochrony praw człowieka i niezależne media;
- kontrola ryzyka i oddziaływania na prawa człowieka: wszystkie przedsięwzięcia realizowane w ramach dwustronnej współpracy rozwojowej są monitorowane pod kątem skutków i ryzyka, jakie mogą wywołać w zakresie praw człowieka (tzw. *Menschenrechts-*

---

³ Niemcy angażują się w projekty na rzecz praw dzieci w Burkina Faso, Mali, Kirgistanie, Hondurasie, Kolumbii, Iraku.

- TÜV⁴). Szczególnie dotyczy to przedsięwzięć infrastrukturalnych. Sprawdza się, czy lokalna społeczność jest wystarczająco zaangażowana i czy zagwarantowany jest dostęp dla osób niepełnosprawnych. Przy projektach infrastrukturalnych bierze się pod uwagę unikanie przesiedleń i wywłaszczenia. Jeśli są one jednak niezbędne, należy zachować międzynarodowe standardy praw człowieka;
- odpowiedzialność przedsiębiorcza: przedsiębiorczość przyczynia się do gwarantowania wielu praw człowieka, jak prawa do odpowiedniego wynagrodzenia za pracę czy prawa do zabezpieczenia społecznego. Jednak przedsiębiorstwa mogą łamać prawa człowieka poprzez pracę uwłaczającą godności ludzkiej, pracę dzieci, łamanie praw związków zawodowych czy działanie na szkodę środowiska naturalnego. RFN wspiera rządy partnerskie w budowie praworządnych struktur, które umożliwiają regulację i nadzór nad aktywnością przedsiębiorczą. We współpracy z prywatną gospodarką BMZ promuje rozwój standardów, priorytetów i dobrowolnych inicjatyw w sferze odpowiedzialnej działalności gospodarczej.

Sekretarz stanu w BMZ Jürgen Beerfeltz (FDP) podkreślał w kontekście przyjęcia w niemieckiej polityce rozwojowej koncepcji praw człowieka, że „nie mogą być one kwestią negocjacyjną” (Fras 2011). Działania rządów partnerskich łamiące standardy praw człowieka będą wiązały się z sankcjami. Ówczesny minister współpracy rozwojowej Dirk Niebel (FDP) wstrzymał 15 mln euro bezpośredniego wsparcia budżetowego dla Malawi w reakcji na ograniczenie w tym kraju wolności prasy i uznanie homoseksualizmu za przestępstwo. Podobnie było w przypadku Ugandy pod koniec listopada 2012 r. w związku z masową korupcją, wsparciem rebeliantów i dyskryminacją homoseksualistów (DW 2012). W takich sytuacjach nie dochodzi do całkowitego odcięcia pomocy finansowej, mimo że niemieckie pieniądze nie płyną bezpośrednio do budżetu państwa, są transferowane na realizację określonych projektów bądź na rzecz organizacji pozarządowych. Beerfeltz przyznał, że programem BMZ nie uda się na całym świecie „od jutra urzeczywistnić demokratycznych standardów”. Celem nowej polityki jest jednak, by raz osiągnięte wzorce zachowań nie uległy pogorszeniu (Fras 2011). Minister Niebel w wystąpieniu na Uniwersytecie w Heidelbergu w listopadzie 2011 r. przekonywał o osadzeniu niemieckich działań rozwojowych na fundamencie wartości i ich wyższości w przypadku konfliktu z interesami. Podkreślił, że dla Niemiec „prawa człowieka nigdy nie są materią podlegającą negocjacom”, co wypływa bezpośrednio z ustawy zasadni-

---

⁴ TÜV (*Technischer Überwachungsverein*) – Niemieckie Stowarzyszenie Nadzoru Technicznego.

czej (Niebel 2011:7). Niemniej w sierpniu 2013 r. spotkał się z zarzutem ochrony niemieckich interesów gospodarczych kosztem poszanowania praw człowieka. Chodziło o plantację kawy w Ugandzie, która została założona w 2011 r. przez niemiecką firmę Neumann Kaffee Gruppe na obszarze 2,5 tys. hektarów na mocy porozumienia z rządem ugandyjskim. Armia ugandyjska zmusiła wówczas do przesiedlenia zamieszkującą tam ludność. Od tego czasu spór dotyczy odpowiedzialności za przemoc i odszkodowań dla wysiedlonych. Międzynarodowa organizacja na rzecz praw człowieka Fian zarzuca Neumann Kaffee Gruppe współodpowiedzialność w przymusowych przesiedleniach. Wspiera ona grupę ponad 2 tys. wysiedlonych, którzy dochodzą swoich praw przed ugandyjskimi sądami przeciwko grupie Neumann i ugandyjskim władzom. W przekonaniu ministra Niebla inwestor nie ponosi winy za przesiedlenia, ponieważ działał w dobrej wierze i zapewnił tamtejszej ludności pracę (Endres 2013). W czerwcu 2015 r. BMZ wstrzymało bilateralną współpracę rozwojową i negocjacje z rządem w Burundi w związku ze znacznymi naruszeniami praw człowieka oraz ograniczeniem zasad demokratycznych i praworządności. Zintensyfikowano natomiast pomoc na zaspokajanie podstawowych potrzeb tamtejszej ludności (AA 2016: 122).

Według ostatnich dostępnych danych OECD określających wielkość niemieckiej bilateralnej oficjalnej pomocy rozwojowej (ODA), przekazywanej na działania służące równouprawnieniu płci, w 2015 r. wyniosła ona 5,7 mld USD⁵ (OECD 2017: 203). Jak wspomniano wyżej, BMZ włącza priorytet równouprawnienia do programowania rozwojowego poprzez dialog polityczny z krajem partnerskim, wzmocnienie praw kobiet⁶ i uwzględnienie aspektu płci. W opublikowanym w 2015 r. tzw. przeglądzie partnerskim (*Peer Review*) Niemiec przeprowadzonym przez Komitet Pomocy Rozwojowej (DAC) zarekomendowano, by Niemcy dostosowały postulat równości płci do adekwatnych zasobów i instrumentów, mając na uwadze dane z 2014 r. W ślad za tym w 2015 r. 46,5% niemieckiej bilateralnej pomocy miało za główny cel równouprawnienie płci lub uwzględnienie aspektu płci w porównaniu z 39% w 2014 r. Średnia DAC wynosiła 36,3% (2015 r.). Również niemieckie wsparcie zdrowia ludności i zdrowia reprodukcyjnego oraz innej społecznej infrastruktury ukierunkowane było na *gender* (OECD 2017: 203).

W publikowanym corocznie raporcie poświęconym ocenie niemieckiej polityki rozwojowej przez organizacje charytatywne Welthungerhilfe i Terre des Hommes z 2017 r. jego autorzy przestrzegają przed in-

⁵ Całość niemieckiej ODA w 2015 r. – 17,8 mld USD, w tym 74,3% współpraca bilateralna.

⁶ Między innymi programy realizowane w Indonezji i Kambodży.

strumentalizowaniem roli polityki rozwojowej w interesie bezpieczeństwa Europy i wykorzystywania jej głównie do ochrony przed uchodźcami (*Kompass 2030* 2017: 17). Pierwszeństwo w unijnej i niemieckiej polityce migracyjnej należy przypisać respektowaniu praw człowieka. Raport wzywa ponadto do większego zaangażowania Niemiec na rzecz poszanowania praw dzieci, a także uwzględniania ich jako grupy docelowej w statystykach pomocowych, podobnie jak w przypadku równouprawnienia płci. Co więcej, mając na uwadze wciąż rosnący niemiecki eksport uzbrojenia do krajów łamiących prawa dzieci (m.in. Arabia Saudyjska, Indie, Pakistan), organizacje domagają się wprowadzenia zakazu eksportu broni strzeleckiej. Niemcy nie mogą jednocześnie występować jako rzecznik uniwersalnych praw dziecka i dopuszczać się eksportu uzbrojenia do krajów, w których dochodzi do poważnych naruszeń praw człowieka (*Kompass 2030* 2017: 21).

Uwagi końcowe

W opublikowanym w 2017 r. przez *Bertelsmann-Stiftung* i *Sustainable Development Solutions Network* (SDSN) Raporcie *SDG Index & Dashboards* poświęconym ocenie realizacji Agendy 2030 i określonych w jej ramach Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDG) przez poszczególne 157 państw Niemcy zajmują wysokie szóste miejsce (*SDG Index 2017* 94: 95). Polityka rozwojowa w umowie koalicyjnej CDU, CSU i SPD z 12 marca 2018 r. podporządkowana została „sprawiedliwej globalizacji”. W dalszym ciągu równouprawnienie płci i promowanie praw kobiet i dziewcząt uznano za podstawę niemieckiej współpracy na rzecz rozwoju (*Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD* 2018: 160–161). Podobnie jak poprzednie ekipy rządowe koalicja CDU/CSU/SPD postrzega współpracę rozwojową w kategoriach globalnej polityki strukturalnej i prewencyjnej polityki przyszłości (Paterek 2016). Poszanowanie, ochrona i wspieranie praw człowieka jako podstawa i cel zrównoważonego rozwoju jest wiodącą zasadą niemieckiej polityki rozwojowej. I jak podkreślił obecny minister współpracy gospodarczej i rozwoju Gerd Müller, „prawa człowieka stanowią we wszystkich państwach podstawę dla demokratycznego, gospodarczego i kulturowego rozwoju. Ich respektowanie prowadzi do większej stabilności, pokoju, rozwoju gospodarczego i trwałej redukcji ubóstwa” (BMZ 2014a: 2). Mimo to dysonans budzą z jednej strony aspiracje do współkształtowania pokojowego i opartego na fundamencie wartości ładu, a z drugiej rozwijanie bilateralnych stosunków gospodarczych opartych na korzyściach i dostępie do kluczowych surowców, czego przykładem jest również eksport niemieckiego uzbrojenia.

Bibliografia

- AA 2016, *12. Bericht der Bundesregierung über ihre Menschenrechtspolitik. Berichtszeitraum 1. März 2014 bis 30. September 2016*, <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/205200/c4f16b74de97b2e796e5a2c1305d3ff2/161221-mr-bericht-der-bundesregierung-12-data.pdf> (30.08.2018).
- BMZ 2011, *Menschenrechte in der deutschen Entwicklungspolitik, Bundesministerium für Wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, Konzept*, Strategiepapier 4|2011, https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/archiv/reihen/strategiepa-piere/Strategiepapier303_04_2011.pdf (23.07.2018).
- BMZ 2013, *Leitfaden zur Berücksichtigung von menschenrechtlichen Standards und Prinzipien, einschl. Gender, bei der Erstellung von Programmvorschlägen der deutschen staatlichen Technischen und Finanziellen Zusammenarbeit*, 6.02.2013, https://www.bmz.de/de/zentrales_downloadarchiv/menschenrechte/Leitfaden_PV_2013_de.pdf (23.07.2018).
- BMZ 2014, *Gleichberechtigung der Geschlechter in der deutschen Entwicklungspolitik Übersektorales Konzept, BMZ-Strategiepapier 2|2014*, https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/strategiepa-piere/Strategiepapier341_02_2014.pdf (30.08.2018).
- BMZ 2014a, *Die Menschenrechte in der deutschen Entwicklungspolitik, Faltblatt 11/2014*, https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/infobroschueren_flyer/flyer/menschenrechte.pdf (30.08.2018).
- BMZ 2016, *Religionen als Partner in der Entwicklungszusammenarbeit, BMZ-Papier 02/2016, Strategiepapier*, https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/strategiepa-piere/Strategiepapier363_02_2016.pdf (30.08.2018).
- BMZ 2016a, *Entwicklungspolitische Aktionsplan zur Gleichberechtigung der Geschlechter 2016 – 2020, BMZ-Papier 03/2016, Aktionsplan*, https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/strategie_papiere/Strategiepapier361_02_2016.pdf (30.08.2018).
- BMZ 2017, *“Agents of Change”. Kinder- und Jugendrechte in der deutschen Entwicklungszusammenarbeit, BMZ Papier 04/2017, Aktionsplan*, https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/strategiepa-piere/Strategiepapier385_04_2017.pdf (30.08.2018).
- BMZ 2018, *Road Map 2018, Entwicklungspolitische Aktionsplan zur Gleichberechtigung der Geschlechter 2016 – 2020, BMZ Strategiepapier 04/2018*, https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/strategiepa-piere/Strategiepapier445_04_2018.pdf.
- BMZ, *Menschenrechte. Leitprinzip der deutschen Entwicklungspolitik*, https://www.bmz.de/de/themen/allgemeine_menschenrechte/deutsche_entwicklungspolitik/index.html (28.08.2018).
- Böckenförde M., Leininger J. 2012, *Prozesse fördern, nicht nur Produkte fordern: Demokratie und Menschenrechte in der deutschen Außenpolitik*, “Aus Politik und Zeitgeschichte” nr 10, s. 40–46.
- DW 2012, *Niebel setzt Budgethilfe für Uganda aus*, 30.11.2012, <https://www.dw.com/de/niebel-setzt-budgethilfe-f%C3%BCr-uganda-aus/a-16418468> (30.08.2018).
- Endres A. 2013, *Niebel verteidigt deutschen Kaffeefarmer*, 14.08.2013, <https://www.zeit.de/wirtschaft/2013-08/niebel-verteidigt-neumann> (30.08.2018).

- Fras D. 2011, *Neues Konzept. "Menschenrechts-TÜV" für Entwicklungsprojekte* 24.05.2011, <http://www.fr.de/politik/neues-konzept-menschenrechts-tuev-fuer-entwicklungsprojekte-a-913683> (30.08.2018).
- Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD* 2018, *Ein neuer Aufbruch für Europa. Eine neue Dynamik für Deutschland. Ein neuer Zusammenhalt für unser Land. 19. Legislaturperiode* https://www.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/koalitionsvertrag_2018.pdf?file=1 (30.08.2018).
- Kompass 2030* 2017. *Die Wirklichkeit der deutschen Entwicklungshilfe 2017*, https://www.tdh.de/fileadmin/user_upload/inhalte/10_Material/Wirklichkeit_der_Entwicklungspolitik/Kompass-2030_Die-Wirklichkeit-der-Entwicklungspolitik-2017.pdf.
- Niebel D. 2011, MdB, *Bundesminister für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung Entwicklungspolitik als Zukunftspolitik Heidelberger Rede zur Zukunft der deutschen Entwicklungspolitik Universität Heidelberg*, 8. November 2011 https://www.uni-heidelberg.de/md/fak/wiso/aktuelles/rede_dirk_niebel.pdf (30.08.2018).
- OECD 2017, *Development Co-operation Report 2017: Data for Development Germany*, https://read.oecd-ilibrary.org/development/development-co-operation-report-2017/germany_dcr-2017-22-en#page4 (30.08.2018).
- OECD 2018, *Development aid stable in 2017 with more sent to poorest countries*, Paris, 9 April 2018 <http://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-data/ODA-2017-detailed-summary.pdf> (30.08.2018).
- Paterek A. 2016, *Przezwyciężenie kryzysu uchodźczego w UE z punktu widzenia niemieckiej polityki rozwojowej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2016, nr 10, s. 157–173.
- Schmidt S. 2013, *Menschenrechte und Demokratie*, Ihne H., Wilhelm J. (Hg.) Einführung in die Entwicklungspolitik Bonn, s. 277–283.
- SDG Index and Dashboards Report 2017, Global Responsibilities*, Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network <http://www.sdgindex.org/assets/files/2017/2017-sdg-index-and-dashboards-report--full.pdf> (30.08.2018).